

SENSORVEILEDNING

TIL

EKSAMEN I REVISJON

i henhold til rammeplan for treårig revisorutdanning
av 1.12. 2005

Onsdag 17. desember 2008

kl. 09.00 – 15.00

Evt spørsmål og kommentarer kan rettes til:

Bror Petter Gulden – bror.petter.gulden@bi.no

Bjørgunn Havstein – bjoergunn.havstein@hibo.no

Geir Haaland – geir.haaland@uia.no

OPPGAVE 1

Spørsmål a)

Aktuell revisjonsstandarder: RS 250 Vurdering av lover og forskrifter, RS 200 Formål og generelle prinsipper for revisjon av regnskaper

Revl. § 5-1 første ledd slår fast at revisjonen omfatter *vurdering av om årsregnskapet er utarbeidet og fastsatt i samsvar med lov og forskrifter*. Dette kravet vil dermed også omfatte vurdering av lovbrudd som har innvirkning på regnskapet. Vurdering av brudd på de generelle lovene som regulerer et foretaks virksomhet, herunder innvirkning på regnskapet, vil alltid måtte omfattes av en revisjonsplan som er utarbeidet i samsvar med god revisjonsskikk. Det vil spesielt gjelde regnskapsloven, bokføringsloven, selskapslovgivningen, arbeidsmiljøloven og skatte- og avgiftslovgivningen, samt spesielle lover som regulerer den aktuelle virksomheten, der lovbrudd må tas i betraktning.

For å kunne planlegge revisjonen må revisor ha skaffet seg en generell kjennskap til lover og forskrifter. I tillegg må revisor skaffe seg oversikt over og kunnskap om spesielle lover som regulerer forhold i det aktuelle foretaket og som har betydning for regnskapet. Det kan dreie seg om bransjekrav, rapportering av relasjoner med offentlige myndigheter. Revisjonen planlegges i henhold til god revisjonsskikk, jf RS 200 pkt. 7 og 24 (gjeldende fram til 1.1.08) og ny RS 200 pkt. 33 flg og 37. flg som understreker ledelsens ansvar for utarbeidelse og presentasjonen av regnskapet i samsvar med gjeldende rammeverk for økonomisk rapportering og revisors ansvar for å ta stilling til om hvorvidt rammeverket er akseptabelt.

RS 250 pkt. 15 slår fast at revisor, *for å kunne planlegge revisjonen, må skaffe seg en generell kjennskap til de rettslige og reguleringsmessige rammebetingelsene som gjelder for foretaket og næringen, og hvordan foretaket overholder rammebetingelsene*. Dette kravet vil omfatte både bestemmelser som har betydning for regnskapet og for foretakets drift, og vil også omfatte brudd på lover og forskrifter som har vesentlig betydning for årsregnskapet. Revisjonen må legges opp slik at revisor har rimelig god mulighet til å avdekke eventuelle lovbrudd og vurdere om brudd kan ha vesentlig betydning for årsregnskapet.

Det kan også være vanskelig for revisor å skaffe seg full oversikt over spesielle lovbestemmelser som regulerer den aktuelle bransjen. Det kan ofte også være en viss risiko for at lovbrudd ikke blir oppdaget, og revisor har et visst ansvar for å avdekke lovbrudd. Punkt 18 pålegger derfor revisor bestemte revisjonshandlinger og dersom disse utelates er det å anse som brudd på god revisjonssikk. Revisor er i RS 250 pkt. 18 pålagt å *utføre ytterligere revisjonshandlinger for å avdekke brudd på de aktuelle lover og forskrifter, og spesielt*

- forespørre ledelsen om hvorvidt foretaket overholder de aktuelle lover og forskrifter
- gjennomgå korrespondanse mellom foretaket og relevante myndigheter

Dette pålegget i rs-en kan betraktes som en utdyping av innholdet i revl. § 5-1 første ledd hvor det slås fast at revisjonen omfatter *vurdering av om årsregnskapet er utarbeidet og fastsatt i samsvar med lov og forskrifter*.

Kravet i revl. § 5-2 rettes spesifikt mot lover og regler som kan medføre vesentlige feil i årsregnskapet, dvs. feil i resultatregnskap, balanse, noteopplysninger og

kontantstrømoppstilling, og omfatter både vesentlige beløp og andre opplysninger. Punkt 19 i RS 250 kan relateres direkte til revl. § 5-2 hvor det slås det fast at revisor har plikt til å påse at det er fremskaffet tilstrekkelig grunnlag til å vurdere om det foreligger brudd på lover og forskrifter av vesentlig betydning for årsregnskapet. Presiseringen i § 5-2 kan ses som en påminnelse om at foretak kan være omfattet av spesielle lover som kan ha betydning for regnskapet og som derfor krever spesiell oppmerksomhet fra revisor. Brudd på lover og forskrifter, herunder brudd med regnskapsmessige konsekvenser, vil normalt være dekket av revisjonsplanen innenfor de fastsatte vesentlighetsgrenser, og sånn sett er kanskje bestemmelsen i § 5-2 overflødig?

Spørsmål b)

Aktuelle revisjonsstandarder: RS 250 Vurdering av lover og forskrifter, RS 500 Revisjonsbevis, RS 570 Fortsatt drift, RS 580 Uttalelser fra ledelsen.

Spørsmålet gjelder om revisor har skaffet seg tilstrekkelig kunnskap om lovverket som regulerer verdipapirfond og de krav som gjelder foretak underlagt kredittilsynets kontroll. Av oppgaveteksten kan det se ut som at revisor ikke har gjort seg kjent med den aktuelle loven. Revisor må i tillegg til kravene i revisorloven få med seg at revisor også har plikter etter kredittilsynsloven ved revisjon av dette foretaket. Brudd på lover som regulerer en slik virksomhet kan ha som konsekvens at virksomheten må opphøre. Det er en bestemmelse som må omfattes av revisors kontroll, og har dessuten betydning for om regnskapet skal avlegges etter forutsetningen om fortsatt drift. Det vil således ha innvirkning på regnskapet, og opplysningene i årsberetningen. Granskingen skal skje i henhold til vanlige prinsipper og god revisjonsskikk, men i dette tilfellet kan en ikke si at revisjonen er planlagt og utført i samsvar med god revisjonsskikk.

RS 250 pkt. 18 pålegger revisor å forespørre ledelsen om overholdelse av lover og forskrifter og det er også gjort, men spørsmålet er om ledelsens bekreftelse er tilstrekkelig som revisjonsbevis. RS 580 pkt. 4 – 8 omhandler uttalelse fra ledelsen som revisjonsbevis hvor det framgår at uttalelse fra ledelsen ikke å betrakte som erstatning for andre revisjonsbevis som revisor med rimelighet kan innhentes av revisor. Det forventes at studentene knytter sin løsning opp mot en kort drøfting av revisjonsbevis generelt (RS 500) og opp mot RS 580.

RS 250 pkt. 19 er et pålegg om at revisor må videre innhente tilstrekkelig og hensiktsmessig revisjonsbevis for at foretaket overholder lover og forskrifter som revisor mener har betydning for vurderingen av vesentlige beløp og opplysninger i årsregnskapet. Revisor må ha tilstrekkelig kjennskap til disse lovene og forskriftene til å kunne vurdere beslutningsgrunnlaget for hvilke beløp som skal regnskapsføres, og hvilke opplysninger som skal gis i årsregnskapet.

Spørsmål c)

Revisor et tillagt rapporteringsplikt til Kredittilsynet om overtredelser som regulerer institusjonens virksomhet, jf. Kredittilsynslovens § 3a. Revisor må da planlegge revisjonen slik at revisor kontrollerer overholdelse av lovverket.

Ved indikasjoner på lovbrudd må revisor skaffe seg mer informasjon for å kunne bekrefte eller avkrefte om det er begått lovbrudd, og hvilke konsekvenser bruddene kan ha for årsregnskapet og for virksomheten, jf. rs 250 pkt. 26 – 31. Arve Kvikk har plikt til å til å rapportere til Kredittilsynet om overtredelser som regulerer institusjonens virksomhet, jf. kredittilsynslovens § 3a. Rapporteringen skal skje straks revisor får kjennskap til det. Ifølge

Bror Petter Gulden; Den eksterne revisor, 6. utgave side 209-210 medfører det at *straks revisor får indikasjoner på at det kan foreligge lovbrudd må revisor innhente tilstrekkelige bevis til å etablere sannsynlighetsovervekt for at forholdet er som antatt.*

Revisor må også dokumentere de avdekkede forholdene og, normalt diskutere de med ledelsen. Hvorvidt forholdet skal tas opp med ledelsen før det skjer varsling vil avhenge av sakens karakter, for eksempel om det er forhold som kan rettes opp umiddelbart, eventuelt om det kan føre til bevisforspillelse. Revisor bør uansett meddele ledelsen at varsling vil bli gjennomført og orientering til ledelsen skjer i nummererte brev iht revl § 5-2.

Det er kritikkverdig at revisor ikke har innrettet revisjonen slik at brudd på verdipapirfondloven ble oppdaget og rapportert til Kredittilsynet. Forholdet er å anse som en overtredelse av revisors plikter og Kredittilsynet kan tilbakekalle godkjenningen, jf. revl. § 9-1. Hvis overtredelsen regnes som uaktsom eller forsettlig kan det idømmes straff etter revl. § 9-3.

OPPGAVE 2

Spørsmål a)

Spørsmålet dreier seg om å utarbeide revisjonsplan for et selskap hvor hovedaktiviteten er finansielle investeringer og hvor risikoen i utgangspunktet er vurdert som middels eller lav. Ettersom det er opplyst at revisjonsplanen skal baseres på erfaringer fra forrige års revisjon, forventes det ikke noen utredning om utarbeiding av revisjonsstrategi. Dessuten er risikovurderingen foretatt og det er rimelig å anta at vesentlighetsgrenser er vurdert og fastsatt. *Med dette utgangspunktet forventes løsningen å omfatte revisjonsplan som beskriver hvilke revisjonshandlinger som må utføres for å få bekreftet aktuelle regnskapspåstander.* Revisjonsplanen er begrenset til børnoterte aksjer, bankinnskudd og kortsiktige innlån.

Finansområdet er ikke sterkt fokusert i pensumlitteraturen og det er ikke rimelig å forvente at studentene har spesifikke kunnskaper om hvordan verdipapirhandel foregår utover det som er beskrevet i oppgaven. *Studentene blir testet i evnen til å anvende generell kunnskap og utforme videre revisjonshandlinger som kan bekrefte de sentrale regnskapspåstandene som gjelder for balanseposten børnoterte aksjer bankinnskudd, og kortsiktige innlån, samt tilhørende poster i resultatregnskapet.*

- Revisjonen innrettes primært mot å få bekreftet eksistens og verdsettelse av eiendeler. I tillegg må det foreligge bevis for at eiendelene tilhører foretaket (rettigheter). For gjeldspostene er den primære regnskapspåstanden fullstendighet men verdsettelse er også en sentral regnskapspåstand.
- For resultatregnskapet innrettes revisjonen mot å kontrollere fullstendigheten av inntektene og gyldighet av kostnadene, samt nøyaktighet, særlig fordi transaksjonene med kjøp og salg av aksjer kan inneholde kompliserte beregninger.

Kjøp og salg av aksjer utgjør det vesentligste av transaksjonene, i tillegg kommer innlån og oppgjør av forfalte lån. Lav og middels risiko tilsier generelt at test av kontroller kombinert med en viss mengde substanskontroller kan benyttes for å kontrollere at transaksjonene blir behandlet riktig. Det forventes at studentene kommenterer dette, men ettersom det ikke er beskrevet noen interne kontroller vil løsningen likevel måtte dreie seg om substanskontroller. Revisjonshandlinger rettes mot å få bekreftet regnskapspåstandene for de enkelte balansepostene.

Børsnoterte aksjer:*Eksistens og rettighet (tilhørighet) per 31.12.*

- Studentene utfordres på å finne relevante bevis som kan gi bekreftelse på eksistens og tilhørighet. Som nevnt innledningsvis så er det ikke rimelig å forvente at studentene har store kunnskaper om verdipapirhandel. En opplagt kontroll å sjekke at aksjene som er oppført i balansen er med i årsoppgave fra verdipapirregisteret (VPS) men det forventes ikke at alle studenter kjenner til VPS, det er vel heller ikke sikkert at alle aksjer har blitt registrert i VPS per 31.12. Studenter som foreslår kontroll mot en årsoppgave innhentet fra megleren over aksjebeholdningen per 31.12. får like stor uttelling for det som de som benytter VPS. Uansett valg så bør en slik oppgave innhentes fra mekleren da det kan være usikkert om revisor har fått fremlagt alle årsoppgavene fra VPS. Samtidig med kontroll av eksistens og rettighet mot årsoppgaver, kontrolleres at alle aksjer er med i balansen (fullstendighet). Bekreftelse av riktig periodisering av kjøp og salg oppnås også ved ovennevnte kontroller.

Verdsettelse

- Det er opplyst i oppgaven at aksjene skal vurderes til børsverdi og revisor må kontrollere om børsverdi per 31.12. er benyttet. Børskursene er lett tilgjengelige og det er antakelig uproblematisk å kontrollere balanseposten med stor grad av nøyaktighet. Det er ikke opplyst noe om omfanget aksjepostene, men det bør uansett foretas kontroll av alle poster over en viss sum, i et slikt omfang at det vesentligste av den totale investeringen blir kontrollert. Samtidig med denne kontrollen kontrolleres det at gevinst/tap i forbindelse med verdivurderingen er riktig beregnet og riktig bokført i resultatregnskapet (nøyaktighet).

Salg og kjøp av aksjer

Det er behov for å kontrollere at alle salg av aksjer er bokført, for å få bekreftet at alle inntekter er bokført og kommet Molva AS til gode, og at tap og kostnader er riktig beregnet og bokført. Kontrollene retter seg mot fullstendighet av salg av aksjer, nøyaktighet i beregning og bokføring av gevinst og tap, samt gyldighet og nøyaktighet av kostnader og provisjon til mekler.

Kontroll av den løpende bokføringen av kjøp og salg av aksjer har liten eller ingen betydning for posten omløpsaksjer i balansen per 31.12. ettersom det må foretas særskilte kontroller av eksistens og rettighet per 31.12. Når det gjelder løpende bokføring av gevinst og tap i forbindelse med aksjehandel, samt kostnader i forbindelse med transaksjonene har det betydning. Riktig beregning av provisjon til mekleren må kontrolleres.

Grunnlaget for kontrollene må være oversikt fra mekleren over alle kjøp og salg i perioden og den ukentlige avregningen.

- Fra oversikten trekkes x antall transaksjoner som kontrolleres mot tilhørende avregning fra mekleren. Kontrollen omfatter riktig beregning og bokføring av gevinst og tap, og kontroll av at provisjonen til mekleren er i samsvar med avtalen de har med Molva AS.
- Riktig og fullstendig bokføring av kjøp kontrolleres samtidig, herunder kontroll av riktig behandling av kostnader i forbindelse med kjøpet.
- Kontroll av at alle transaksjoner er bokført gir god sikkerhet for at resultatet av transaksjonene kommer Molva AS til gode.

Kortsiktige innlån:

Gyldighet kostnader, fullstendighet og nøyaktighet i beregninger og bokføring

Det er rimelig å anta at det kan fremskaffes oversikt fra Trutta AS over alle lån som er formidlet og oppgjort, samt oversikt over hvilke lån som ikke er oppgjort per 31.12.

Det trekkes ut x antall låneopptak som kontrolleres for at

- alle låneopptak er godkjent av Solveig Salar
- provisjonen til Trutta AS er riktig beregnet (gyldig)
- lånene er bokført som kortsiktige lån med det reelle lånebeløpet og kostnader i forbindelse med låneopptaket er riktig bokført
- alle lånebeløp minus riktig beregnet provisjon og andre kostnader blir overført til selskapets bankkonto
- kontroller at alle uoppgjorte lån i følge oversikten fra Trutta AS er bokført som gjeld i regnskapet.

Fullstendighet gjeld og periodisering av rentekostnader

For å kunne skaffe bevis for fullstendigheten av kortsiktige lån er en avhengig av at Trutta AS kan gi en pålitelig oversikt over alle lånetransaksjoner og uoppgjorte lån per 31.12. Det er vanskelig å finne noe annet grunnlag som kan bekrefte at alle lån er med i balansen per 31.12.

- alle lån selskapet hefter for er kommet til uttrykk i regnskapet og viser den reelle forpliktelsen. Revisor må skaffe bevis for fullstendigheten ved å granske dokumentarkivet for låneopptak, og oversikt fra Trutta AS over uoppgjorte lån per 31.12.
- påløpte renter er riktig beregnet og tatt med som gjeld i regnskapet. Samtidig kontrolleres at rentekostnader for alle uoppgjorte lån er kommet med som kostnad i regnskapet og at eventuelle forskuddsbetalte renter er riktig periodisert.

For å få bekreftelse på riktigheten av lånesaldoene bør det sendes saldoforespørsel (positiv forespørsels uten beløp) til et utvalg av långivere, som omfatter både oppgjorte lån og uoppgjorte lån.

Bankinnskudd:

Gjennomgang av bankavstemming utført av ansatte i Molva AS med hensyn til og kontroll av

- at saldo i regnskapet avstemt mot kontoutskrift fra banken
- at det foreligger forklaring på alle eventuelle avvik mellom saldo i regnskapet og kontoutskriften fra banken?
- dersom avvik ikke er forklart må revisor anmode ledelsen om å finne ut hva avviket består av
- Vurdering av om det må gjøres korreksjoner i regnskapet for konstaterte avvik
- Kontroll av at renter og omkostninger er bokført riktig

Innhenting av fullstendighetserklæring fra daglig leder bør også være nevnt.

Spørsmål b)

Spørsmålet omfatter risikovurdering av Molva AS basert på den oppgitte balansen og de øvrige opplysningene i oppgaven, samt vurdering av konsekvenser nye risikofaktorer måtte ha for revisjonsplanen.

RS 315 pkt. 100 pålegger revisor å *identifisere og vurdere risikoen for vesentlig feilinformasjon på regnskapsnivå, og på regnskapspåstandnivå for transaksjonsklasser, kontosaldoer og tilleggsopplysninger.*

Revisor skal også vurdere om det foreligger "særskilte risikoer" som krever spesiell oppmerksomhet fra revisor, jf. RS 315 pkt. 108.

Det har ingen betydning for vurderingen av studentenes prestasjoner at risiko er vurdert som *særskilt risiko*. Studentene testes på om de er i stand til å vurdere hva den endrede økonomiske situasjonen betyr for selskapets økonomiske stilling per 31.12., og hvordan den nye situasjonen påvirker risikoen for vesentlig feilinformasjon i regnskapet. Den endrede situasjonen kan også medføre behov for opplysninger i årsberetningen og presiseringer i revisjonsberetningen.

Stikkord som forventes kommentert

- verdivurdering av anleggsmidler
- likviditetssituasjonen
- opplysninger i årsberetning og revisors beretning

Risikoen for vesentlig feilinformasjon i årsregnskapet har økt på grunn av at den generelle økonomiske situasjonen har endret seg. Endringen medfører stor usikkerhet vedrørende verddivurdering, særlig for eiendommen og aksjene i eiendomsselskaper. Verddivurderingen for disse eiendelene vil i stor grad måtte basere seg på skjønn. Risikoen for tap på investering i børsnoterte aksjer har økt slik at det antakelig vil være umulig å selge aksjer uten betydelige tap. Samtidig er Molva AS avhengig av å ha tilstrekkelig likviditet for å kunne innfri kortsiktige lån. Det forventes at studenten har sett dette poenget og har refleksjoner om hvordan dette påvirker den økonomiske situasjonen for Molva AS. Det er, også usikkerhet vedrørende fremtidige leieinntekter, og likviditeten påvirkes neste år negativt med 750 000 per år dersom de ikke får nye leietakere.

Aktuelle momenter

- Molva AS må ta stilling til om de ønsker å selge mest mulig av de børsnoterte aksjene i løpet av kort tid, eller ta risikoen med å beholde aksjene i påvente av bedre tider
- Kan det skaffes tilstrekkelige likvider til å innfri forpliktelser etter hvert som de forfaller, eller er selskapet nødt til å realisere eiendeler og dermed også realisere tap?
- Det er vanskelig å forbedre likviditeten ved å ta opp nye kortsiktige lån, og det er antakelig heller ingen god ide.
- Hvordan vil egenkapitalsituasjonen være etter at det er tatt hensyn til nedskrivninger av aksjer og eiendom?

Likviditeten vil være meget anstrengt allerede i desember da kortsiktige lån for til sammen 25 millioner skal betales. Basert på balansen per 30.9. har selskapet positiv arbeidskapital med kortsiktig gjeld på 90 millioner og likvider og omløpsaksjer på 160 millioner, dvs. en arbeidskapital på 70 millioner. Hvis aksjene nedskrives med stipulert kursfall medfører det en reduksjon i arbeidskapitalen på 16 – 18 millioner. Har selskapet tilstrekkelig likviditet til å innfri gjeld som forfaller innen årets utgang? Kortsiktige lån som må innfris i desember utgjør 25 millioner og det er rimelig å anta at annen kortsiktig gjeld 2 millioner også må innfris før årets utgang. Bankinnskuddet på 20 mill vil dermed ikke kunne dekke den kortsiktige gjelden som forfaller i år, og selskapet er avhengig av å realisere aksjer eller obligasjoner for å skaffe likvider. Realisering av aksjer i dagens situasjon medfører realisering av tap, og det er usikkert hvor stort tapet vil bli. Aksjer i eiendomsselskaper vil sannsynligvis være vanskelig å realisere uten at prisen reduseres betydelig under anskaffelseskost.

Vurdering av balansepostene og konsekvenser for revisjonsplanen:

Anleggsmidler skal vurderes til anskaffelseskost men må nedskrives til virkelig verdi hvis det har skjedd et verdifall som forventes å ikke være forbigående. Det medfører vurdering av behovet for nedskrivning av eiendommen og aksjer i eiendomsselskaper. Verdivurdering av eiendommen og aksjer i eiendommer i dagens økonomiske situasjon er vanskelig, og revisor bør be om at verdivurdering foretas av en ekspert, jf. rs 620. Ved bruk av ekspert må revisor utføre revisjonshandlinger som angitt i rs 620 for å vurdere i hvilken grad revisor kan benytte ekspertens arbeid som revisjonsbevis.

Statsobligasjonene er bokført til pålydende og medfører ingen risiko for tap på grunn av verdifall. Det er opplyst i oppgaven at obligasjonene alltid kan innløses til pålydende.

Børsnoterte aksjer vurderes til børskurs og det er ingen endring i forhold til tidligere revisjonsplan for denne posten, bortsett fra eventuelle endringer i omfang av revisjonshandlinger. Det samme gjelder kortsiktige innlån som vurderes til pålydende, samt bankinnskudd.

Konsekvenser for regnskapet: Det må foretas nedskrivning av eiendeler i et omfang som, ut fra tilgjengelige opplysninger i oppgaven, med stor sannsynlighet vil medføre underskudd i årets regnskap. Egenkapitalen er fortsatt tilfredsstillende men det kan bli nødvendig å realisere eiendeler med tap for å kunne dekke forpliktelser ved forfall.

Spørsmål c)

Revisor må også kontrollere at visse opplysninger er tilfredsstillende omtalt i årsberetningen, jf. revl. § 5-1 første ledd:

- årsregnskapet
- forutsetningen om fortsatt drift
- forslag til anvendelse av overskudd og om opplysningene er konsistente med årsregnskapet.

Når det gjelder opplysninger om årsregnskapet må revisor vurdere om opplysningene er tilfredsstillende mht kravet i rskl. § 3-3a om *rettvisende oversikt, herunder beskrivelse av de mest sentrale risikoer og usikkerhetsfaktorer foretaket står overfor*. NRS Årsberetning utdyper kravet i rskl. § 3-3a.

Det må kontrolleres at årsberetningen inneholder tilstrekkelig informasjon om likviditetssituasjonen. Ytterligere 20 millioner forfaller til betaling i februar og selskapet er avhengig av å realisere eiendeler for å kunne betjene gjelden. Det må gis opplysninger i årsberetningen om fremtidsutsiktene, herunder likviditetssituasjonen og eventuell usikkerhet om fortsatt drift, jf. rskl. §§ 3-3 tredje ledd og 3-3a syvende ledd.

Dersom revisor finner at forholdene ikke er tilfredsstillende omtalt, må det tas opp med ledelsen, i nummerert brev, slik at eventuell utfyllende informasjon tas med i årsberetningen. Dersom ledelsen ikke ønsker å ta med mer informasjon, og revisor fortsatt er uenig i det, må det få konsekvenser for revisors beretning. Alt avhengig av om den manglende informasjonen er å betrakte som en uvesentlig feil eller ikke vil det være aktuelt med beretning med forbehold eller beretning med negativ konklusjon.

Selv om omtalen i årsberetningen er tilfredsstillende må revisor vurdere om det er behov for presiseringer i revisjonsberetningen, det vil særlig gjelde likviditetssituasjonen.

OPPGAVE 3

Spørsmål a)

Det gamle systemet var ikke integrert, mens det nye systemet er totalintegrert. I et ikke-integrert system produserer delsystemene mellomdata som registreres inn i regnskapssystemet. Det er knyttet risiko til registrering, og feilregistrering kan være tilsiktet eller utilsiktet. I et totalintegrert system registreres transaksjonsdata kun en gang, og risikoen for feilregistrering av mellomdata elimineres.

En ulempe ved totalintegrerte systemer er at man mister muligheten for rimelighetskontroll av mellomdata. Det kan ofte bli stor avstand mellom den initiale registreringen av grunnlagsdata og det endelige regnskapet, og det kan minske muligheten for å oppdage feil. Feil kodingen av grunnlagsdata ved innregistrering kan gi opphav til feil som forplanter seg i alle rapporter som benytter disse dataene. Konteringsstrengen i det nye systemet er sannsynligvis langt mer komplisert enn den var i det gamle, og mindre intuitiv. Det øker risikoen for feilregistrering. En konsekvens er at foretaket må/bør legge stor vekt på å sikre registreringen av transaksjoner i første hånd.

Totalintegrerte systemer er langt mer kompliserte enn enkeltstående systemer, og det kan øke risikoen for systemeringsfeil og/eller programmeringsfeil. Dette, koblet med avstanden mellom sluttrapportene og grunnlagsdataene (se over) kan medføre økt risiko for at vesentlig feilinformasjon i regnskapet ikke blir avdekket. I FWAS tilfelle er det oppgitt at det nye systemet er et av de mest anvendte standardssystemene, og at det ikke har vært behov for store tilpasninger. Det burde borge for at det ikke er alvorlige systemerings-/programmeringsfeil.

Kandidaten bør ha fått frem de viktigste av disse momentene. Det kreves imidlertid ikke at kandidaten har hjemlet besvarelsen av dette delspørsmålet i standarder etc.

Spørsmål b)

Kandidaten bør besvare spørsmålet på grunnlag av både revisorlovens kapittel 4 og DnRs regler om uavhengighet og bør henvise til reglene. Detaljreglene i revl. kapittel 4 rammer ikke dette tilfellet. Siv må, som medarbeider på oppdraget, fylle de samme kravene til habilitet som en oppdragsansvarlig revisor (revl. § 4-3). At en nærstående er innkjøpssjef i firmaet kunne være habilitetsberøvende, hvis vedkommende har noe med regnskapet å gjøre. Men opplistingen av nærstående i § 4-1 fjerde ledd omfatter ikke så fjerne slektninger som filleonkler. Kandidaten må også drøfte spørsmålet med grunnlag i den subjektive hovedregelen (revl. § 4-1 første ledd). Det høres ikke som Siv har noe problem selv, siden det opplagt ikke er noe nært forhold mellom henne og innkjøpssjefen. Spørsmålet blir da hvordan en informert tredje part vil betrakte forholdet. Dette er et skjønnsspørsmål – kandidaten må ha drøftet spørsmålet, men det er mindre viktig hvilken konklusjon som trekkes.

Hvis kandidaten finner at det ikke er noe problem at Siv fortsetter på oppdraget, kan det vanskelig sies at ARAS ikke kan fortsette som revisor for foretaket. Forøvrig må kandidaten ha diskutert revisjonsselskapets stilling. Detaljreglene rammer ikke forholdet, men kandidaten bør drøfte om den subjektive hovedregelen kan ha betydning. Det er særlig en informert tredje parts oppfatning som teller. Her er også drøftelsen det viktigste, ikke konklusjonen, men det er rimelig å anta at forholdet ikke i noe tilfelle kan medføre inhabilitet for ARAS (Siv er nyansatt medarbeider, og filleonkelen er innkjøpssjef).

Drøftelse med grunnlag i DnRs regler trenger ikke være omfattende. Spørsmålet er om forholdet medfører trusler mot virkelig eller tilsynelatende objektivitet, og om det i så fall er

mulig å redusere truslene til et akseptabelt nivå. Drøftelsen er det viktigste, ikke konklusjonen.

Spørsmål c)

Det er naturlig at kandidaten tar utgangspunkt i RS 320 Vesentlighet og definisjonen av vesentlighet i pkt 3 i standarden (andre definisjoner kan også anvendes, den som står i pkt 3 er ikke spesielt godt formulert). Hovedpoenget er at regnskapsmessig feilinformasjon er vesentlig hvis, og bare hvis, kjennskap til den ville få en rimelig regnskapsbruker til å endre sine disposisjoner.

Betydningen av vesentlighet kommer til syne i revisjonsberetningen – vesentlig feilinformasjon i det endelige regnskapet fører til avvik i revisjonsberetningen, mens ikke-vesentlig feilinformasjon ikke rapporteres. Å rapportere om uvesentlig feilinformasjon ville skape forvirring hos leserne av revisjonsberetningen. Revisors syn på vesentlighet kommer direkte til uttrykk i annet avsnitt i revisjonsberetningen.

Siden revisor ikke vil rapportere om uvesentlig feilinformasjon, samtidig som han må revidere med minst mulig ressursbruk, får vurdering av vesentlighet betydning for hvor omfattende revisjonen må være. Det innebærer at revisor allerede tidlig i planleggingen av revisjonen må ta stilling til hva som utgjør vesentlig feilinformasjon, og dimensjonere sin granskning deretter. Å sette vesentlighetsgrensene urimelig lavt, fører til overrevidering av regnskapet, og til urimelig høyt revisjonshonorar. Å sette vesentlighetsgrensen for høyt, fører til at revisor risikerer å ikke avdekke feilinformasjon som har betydning for regnskapsbrukerne – og deretter til erstatningsansvar. Revisorene må derfor legge stor vekt på å sette "korrekte" vesentlighetsgrenser. Samtidig har revisor lite å holde seg til. Det finnes en del vanlig anvendte fremgangsmåter, men fastleggelse av vesentlighetsgrenser er til slutt alltid et spørsmål om skjønn.

Kandidaten bør ha nevnt de sentrale punktene i sin besvarelse. Slik oppgaven er formulert, er det ikke nødvendig at kandidaten kommer nærmere inn på metoder (%-satser etc).

OPPGAVE 4

Spørsmål a)

Kandidaten bør ha fått frem følgende poenger:

- Siden de to kontrollene gjennomføres uavhengig av hverandre, er det ikke nødvendig å trekke to utvalg – det holder å trekke ett utvalg, og å teste signaturene på de to dokumentene for dette utvalget.
- Utvalgsstørrelsen er u hensiktsmessig liten. Kandidaten kan godt ha benyttet tabellene her, men det er ikke noe krav. Med utvalgsstørrelse 20 og ingen avdekkede avvik, får revisor grunnlag for å konkludere med 90% sikkerhet at feilandelen i populasjonen er mindre enn 12%. Det er neppe tilstrekkelig til å konkludere med at kontrollrisikoen er lav, som er formålet med testen.
- Test av signatur på dokumentene er en test av at kontrollen er dokumentert, men sier ikke noe om kvaliteten av kontrollen. For å kunne konkludere på kontrollrisikoen må testen kombineres med kontroll av kvaliteten, for eksempel ved observasjon eller intervju, i tillegg til etterprøving av kontrollen for enhetene i utvalget.

Spørsmål b)

Kandidaten bør ha klart å håndtere tabellen. På grunnlag av opplysningene i oppgaven er det naturlig at man velger alfa-risiko 30%. Med 0 forventet feil og beta-risiko 5%, må utvalgsstørrelsen være 60. Utvelgelsesmetoden må gi rimelig sikkerhet for at utvalget er representativt. RS 530 Stikkprøver og andre testmetoder i revisjon godtar bare tilfeldig utvelgelse og systematisk utvelgelse (fast intervall med tilfeldig startpunkt). Ved systematisk utvelgelse må det legges vekt på å unngå skjevheter pga periodiske variasjoner i populasjonen.

Spørsmål c)

Ved å bruke tabell 2 bør kandidaten ha funnet at den beste konklusjonen Siv kan trekke er at populasjonen med 95% sikkerhet inneholder mindre enn $(4,75 / 60 =) 8\%$ feil.

Spørsmål d)

Spørsmålsstillingen er relativt åpen, og det må gis uttelling for gode forslag. Det spørsmålsstilleren har hatt i tankene, er at en relativt beskjeden utvidelse av den opprinnelige testen kan gi grunnlag for å konkludere på kontrollrisikoen slik man ønsket. Ved hjelp av tabell 2 kan det vises at nødvendig utvidelse er:

$$X = 4,75 / 0,05 - 60 = 35.$$

Det vil si at hvis Siv tester ytterligere 35 tilfeldige enheter og ikke finner avvik ved disse, kan hun konkludere med at det er 95% sannsynlig at feilandelen er lavere enn 5%.